

Cicală, Iorgus-Serghei

Working Paper

Atitudinile și percepțiile tinerilor români față de Uniunea Europeană

EIR Working Papers Series, No. 49

Provided in Cooperation with:

European Institute of Romania, Bucharest

Suggested Citation: Cicală, Iorgus-Serghei (2023) : Atitudinile și percepțiile tinerilor români față de Uniunea Europeană, EIR Working Papers Series, No. 49, European Institute of Romania, Bucharest

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/281086>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

Atitudinile și percepțiile tinerilor români față de Uniunea Europeană

***IORGUS-SERGHEI
CICALĂ***

București, octombrie 2023

Working Paper nr. 49

Atitudinile și percepțiile tinerilor români față de Uniunea Europeană

Autor: Iorgus-Serghei CICALĂ

București, octombrie 2023

Colecția Working Papers

Institutul European din România

Bd. Regina Elisabeta nr. 7 - 9, București

Telefon: (4021) 314 26 96; Fax: (4021) 314 26 66

E-mail: ier@ier.gov.ro; Website: www.ier.gov.ro

Coordonator Colecție microstudii IER:

Mihaela-Adriana Pădureanu

ISSN online: 1841 - 4281

© Institutul European din România, 2023

** Opiniile exprimate nu angajează decât autorul și nu pot fi considerate ca reprezentând o luare de poziție oficială a Institutului European din România.*

CUPRINS

1.	Contextul realizării cercetării.....	6
1.1.	Încadrarea teoretică a integrării europene.....	6
1.2.	Conceptualizarea euroscepticismului.....	9
1.3.	Taxonomia anti-europeană: naționalism, nativism, populism.....	10
2.	Metodologia de cercetare.....	11
3.	Interpretarea rezultatelor: sentimente euro-entuziaste pronunțate în prezența conștientizării problemelor de la nivelul UE	14
4.	Recomandări și concluzii.....	21
	Bibliografie.....	22

LISTĂ FIGURI

Figura 1 - Întrebare – În ce măsură sunteți de acord cu afirmația următoare: „În urma aderării la Uniunea Europeană în 2007, România a avut parte în principal de beneficii.”

Figura 2 - Întrebare – În ce măsură susțineți această afirmație: „Interesele României sunt luate în calcul de către instituțiile europene.”

Figura 3 - Întrebare – În ce măsură sunteți de acord cu afirmația următoare: „România a experimentat cazuri de tratament discriminatoriu la nivelul Uniunii Europene (de exemplu, cazul aderării la spațiul Schengen).”

Figura 4 - Întrebare – Ați susține în viitor o inițiativă de tipul ROEXIT, care presupune ieșirea României din UE?

Figura 5 - Distribuția statistică a indicelui final de atitudini față de UE: (media aritmetică a răspunsurilor acordate întrebărilor analizate, utilizând scala standard de la 1 la 5)

Rezumat:

Cercetarea de față își propune să identifice formele de manifestare a atitudinilor de contestare față de Uniunea Europeană (ex. euroscepticism) în rândul tinerilor români, din mediul urban, cu vârsta cuprinsă între 18 și 25 de ani. În acest sens, ipoteza de cercetare este formulată în felul următor: cu toate că există o poziție predominant proeuropeană în cadrul tinerei generații din România, pot fi decelate anumite comportamente și percepții colective orientate către euroscepticism. Euroscepticismul este definit, în contextul acestei lucrări, drept contestarea instituțiilor europene, însă atitudinea centrală astfel prezentată cuprinde o serie variată de caracteristici comportamentale diverse. Lucrarea prezintă succint teoriile integrării europene, precum și dezvoltarea dinamicilor anti-europene și populiste, cu scopul de a interpreta rezultatele empirice obținute. Ca atare, a fost operaționalizat un chestionar de cercetare adresat grupului-țintă anterior menționat. Datele, cuprinzând întrebări de natură să surprindă poziția audienței vizate față de blocul comunitar european, au fost colectate prin prisma unui sondaj de opinie pe bază de chestionar diseminat în mediul online în rândul tinerilor români. Răspunsurile au fost, astfel, codificate numeric și transpuse în mod coerent pe o scală cantitativă de la 1 la 5, cuantificând, prin urmare, intensitatea preferințelor afișate de către respondenți, de la euroscepticism nuanțat (1) la euroentuziasm profund (5). Pe baza analizelor statistice descriptive și inferențiale efectuate cu ajutorul pachetului STATA 17SE/18MP, studiul oferă o serie de recomandări și de concluzii privind combaterea comportamentelor potențial eurosceptice întâlnite printre actualii tineri alegători români.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, euroscepticism, populism, tineri, România.

Biografie:

Iorgus-Serghei Cicală este student în anul III la Relații Internaționale și Studii Guvernamentale în cadrul Universității Bocconi din Milano. În urma implicării sale în activități extracuriculare și a participării constante la simulări internaționale de politici publice europene, Iorgus a dezvoltat o veritabilă pasiune pentru studiul afacerilor europene. Drept urmare, dorind să îmbine rigoarea academică a teoriilor despre integrarea economico-politică regională cu acuratețea predictivă a metodelor econometrice moderne, Iorgus dedică o bună parte din timpul său cercetării fenomenului de integrare europeană. Această lucrare a fost realizată ca parte a stagiului de practică desfășurat în cadrul Institutului European din România, Serviciul Studii Europene, în anul 2023. În timpul stagiului de practică, Iorgus a fost coordonat de Emanuela Ignățoiu-Sora.

1. Contextul realizării cercetării

Cercetarea de față are ca obiectiv examinarea atitudinilor și a percepțiilor tinerilor români față de Uniunea Europeană (UE), în contextul în care UE a cunoscut, în ultimul deceniu, nenumărate obiecții vehement exprimate de diferite mișcări extremiste și prin manifestarea unor tendințe ideologice radicale (Hix et al., 2023). Ca atare, după încadrarea teoretică a temei analizate, lucrarea interpretează rezultatele unui chestionar individual de cercetare, menit să soneze opinia tinerei generații din România cu privire la Uniunea Europeană, utilizând instrumente cantitative de analiză econometrică, printre care modelul standard de regresie liniară multivariabilă. Meritul metodologiei utilizate (întocmită pornind de la abordarea constructivistă) rezidă în capacitatea de a explica variabilitatea percepțiilor eurosceptice (sintetizate într-un indice agregat pe baza răspunsurilor codificate numeric la întrebările-cheie din chestionar) în funcție de anumite variabile independente considerate drept fundamentale, precum încrederea acordată autorităților naționale și supranaționale. Metoda regresiei redă, astfel, impactul agregat mediu al factorilor explicativi asupra euroscepticismului, controlând astfel diferențele specifice diverselor categorii socio-economice. În urma cercetării desfășurate, se observă că printre tinerii români predomină tendințele proeuropene. În același timp, se observă posibilitatea apariției de comportamente eurosceptice prin prisma neîncrederii în autoritățile (supra-)naționale și a absenței controlului democratic sporit asupra proceselor decizionale centralizate. Totodată, pe baza constructelor teoretice și a evidenței datelor colectate, lucrarea urmărește să formuleze o serie de interpretări cu rol concludiv.

Astfel, secțiunea finală a lucrării relevă maniera prin care fenomenul eurosceptic și discursul populist antieuropean au căpătat amploare pe fondul dezechilibrelor macroeconomice, al inegalităților sociale, al fragmentărilor politice și al crizelor economice și financiare, caracteristice ultimelor două decenii de globalizare.

1.1. Încadrarea teoretică a integrării europene

Studiul de față definește integrarea europeană drept un proces de cooperare regională progresivă în plan economic, politic, juridic și sociocultural între statele europene. Constituirea unei uniuni de o asemenea magnitudine istorică a presupus nu doar interconectarea liniilor de producție internă, libera circulație de bunuri, servicii, persoane și capitaluri ori armonizarea principiilor politice de guvernământ, ci și dezvoltarea unui set de norme acceptat la nivel comunitar. În această privință, arhitectura legală comună, creată în urma acordului explicit al

statelor membre, viziunea politică coezivă împărtășită de generațiile postbelice, precum și mecanismele complexe de cooperare economică în virtutea asigurării beneficiilor mutuale au asigurat constituirea unui bloc european, capabil să asigure modernizarea constantă a membrilor săi, indiferent de provocări (de Vries et al., 2009). Astfel, UE se constituie astăzi drept o înlănțuire de procese guvernamentale de tip *multinivel*, prin care autoritatea *de facto* este dispersată local, regional și național în planul statelor membre, respectiv central în planul Uniunii, conform principiilor de *subsidiaritate* și de *proporționalitate* (Articolul 5, TFUE).

Întrebarea gravitează, însă, în jurul motivațiilor care au justificat extinderea proiectului european, de la o autoritate limitată la punerea în comun a resurselor de cărbune și oțel între cele șase țări fondatoare, la un sistem sofisticat și multistratificat a cărui complexitate legislativă continuă să influențeze traiectoria de dezvoltare a celor 27 de state. Pornind de la preeminența Uniunii în generarea de prosperitate colectivă și de coeziune teritorială și socio-economică, se disting în literatura de specialitate două paradigme fundamentale ale integrării europene, și anume *interguvernamentalismul* și *supranaționalismul* (Nugent, 2003).

Paradigma interguvernamentală aduce în prim-plan rolul indispensabil exercitat de către țările europene independente în formarea, prin acord voluntar, a instituțiilor colective cu scop pur consultativ și colaborativ. Părțile își mențin, astfel, autodeterminarea politică națională și acționează în acord cu suveranitatea statelor. Statele eminentemente suverane demarează, astfel, tratative diplomatice ancorate în liberul consimțământ al membrilor contractanți, în schimbul voluntar de concesi, respectiv în principiul fundamental de drept internațional de *par in parem non habet imperium* sau *părțile egale nu au autoritate una asupra celeilalte* (Verdun, 2020). Modelul funcțional de tip interguvernamental nu implică, prin urmare, transferul de suveranitate către o entitate autonomă situată deasupra statelor, ci mizează pe cooperarea deschisă într-o sferă organizațională definită prin strictă unanimitate (Smeets și Zaun, 2021). Prin contrast, *paradigma supranațională* atribuie existența Uniunii Europene intenției explicite a statelor de a ceda anumite domenii de suveranitate națională în favoarea unui aparat instituțional centralizat. Corpul supranațional astfel configurat își manifestă autonomia decizională în limita competențelor exclusive conferite, beneficiind de puteri legale cu efecte imediate în mod independent de sistemele interne (Tsebelis și Garrett, 2001).

În ceea ce privește modul în care diferă cele două abordări, putem utiliza câteva criterii pentru a identifica principalele elemente distincte. Astfel, conform schemei funcționale dezvoltate de Scheidt (2011), diferențele dintre supranaționalism (sau neofuncționalism) și interguvernamentalism (liberal) pot fi sumarizate prin analiza actorilor implicați, a elementelor structurale, a proceselor de instituționalizare, respectiv a efectelor integraționiste

obținute. În acest sens, interguvernamentalismul pune accentul pe actorii domestici – statele naționale suverane interpretate drept actori unitari raționali –, mizează pe interesele politice și economice naționale de securitate și de dezvoltare materială ca principii structurante, se bazează pe unul sau multiple tratate multilaterale aflate la baza cooperării inter-statale, respectiv presupune formarea organizațiilor interguvernamentale. Neofuncționalismul, în schimb, aduce în prim-plan o elită instituțională supranațională cu funcții exclusive deasupra statelor suverane, promovează interdependența, se sprijină pe o fundație legală elaborată cu stipulații de extindere și de aprofundare a integrării, respectiv rezultă în apariția unei uniuni (politico-)economice. De asemenea, fenomenul de formare și de coagulare progresivă a Uniunii Europene poate fi examinat și prin prisma teoriilor constructiviste. Astfel, conform lui Risse (2018), abordarea constructivismului social plasează agentul individual într-o relație de interdependență față de întreg mediul social și ideational (*structura*), respectiv față de ansamblul normativ de valori și de principii axiologice (*cultura drept câmp ontologic*). Tiparele comportamentale și ideologice personale sunt, deci, modelate de factorii sferei sociale prin narativizare, prin socializare, prin expunerea la sistemul moral colectiv, precum și prin percepțiile simbolice ori identitare. În privința UE, prevalența ideilor cu caracter profund liberal din perioada postbelică a contribuit treptat la definirea de către agenții fondatori a cadrului instituțional european. Prin urmare, ideea propriu-zisă a Uniunii Europene ca promotor regional al integrării economice și al cooperării politice a informat acțiunile statelor-membre în calitatea lor de actori constitutivi ai sistemului interstatal. La rândul lor, membrii Uniunii, situându-se în siajul normelor occidentale de democrație liberală, au continuat să definească conturul comunității europene prin procese decizionale endogene circumscrise tendințelor structurale și șocurilor exogene.

Finalmente, cu toate că există numeroase alte abordări teoretice care urmăresc să explice integrarea europeană (printre care federalismul ori guvernanta multinivel de Hooghe și Marks), prezenta cercetare se axează în mod special asupra doctrinelor tradiționale neofuncționaliste și interguvernamentaliste, considerându-le relevante pentru înțelegerea formării și a evoluției Uniunii Europene, respectiv pentru contestarea sa ulterioară, care este adusă de euroscepticism. La acestea se adaugă trimiterea la teoria constructivistă, operaționalizată în secțiunea metodologică. Vom avea referiri la toate aceste abordări teoretice pe parcursul lucrării.

1.2. Conceptualizarea euroscepticismului

În această secțiune vom prezenta o definiție a euroscepticismului, utilizată pe întreg parcursul lucrării, principala motivație a alegerii fiind reprezentată de faptul că această conceptualizare surprinde esența pozițiilor anti-UE. În continuare vom caracteriza diferitele grade de manifestare ale fenomenului eurosceptic. Înțelegerea comportamentului eurosceptic pornește, astfel, din secțiunea anterioară, întrucât mișcările antieuropene sunt strâns legate de componentele structurale ale Uniunii și prin urmare nu pot fi examinate în perspectivă izolată. Teoriile integrării europene rezumate anterior surprind, deci, o perspectivă mai curând ideală a procesului de cooperare pașnică între statele europene pentru garantarea binelui comun și a prosperității mutuale. Cu toate acestea, în pofida avantajelor tangibile care pot fi explicate prin colaborare interguvernamentală în numele păcii, al coeziunii sociale și al dezvoltării durabile, Uniunea a traversat perioade de contestare și rămâne în continuare supusă probelor de legitimitate populară și de acceptabilitate colectivă (Hobolt și de Vries, 2016). Pornind de la chestionarul aplicat în cadrul prezentei cercetări, secțiunea de față caută să înțeleagă componentele definiției ale euroscepticismului, sprijinind, astfel, demersurile menite să examineze comportamentele antieuropene.

La bază, euroscepticismul se identifică ca atitudine de contestare a Uniunii și de respingere a integrării europene (Kopecký și Mudde, 2002). În acest sens, euroscepticul acuză instituțiile UE pentru parțiala absență a transparenței decizionale, pentru concentrarea puterii legale în mâna elitelor tehnocratice nereprezentative (a așa-numiților *eurocrați*), pentru reglementarea supranațională excesivă în contradicție cu suveranitatea statelor, precum și pentru prevalența mecanismelor birocratice percepute drept nedemocratice (Mișcoiu, 2021).

În literatura de specialitate se poate observa o clasificare a euroscepticismului în mai multe categorii. Astfel, curentul eurosceptic, în manifestarea sa ideologică elementară, pledează pentru reformarea blocului european prin simplificarea procedurilor instituționale și prin sporirea relevanței directe a electoratului european (Mișcoiu, 2023). Soluțiile propuse sunt: utilizarea generalizată a sistemului de vot al majorității calificate și augmentarea prerogativelor Parlamentului European, unicul for democratic prin excelență (De Vries și Edwards, 2009).

O altă tipologie este cea a euroscepticului radical, prin intermediul căruia fenomenul ideologic asociat dobândește un grad ridicat de complexitate din pricina naturii sale în permanentă schimbare, evidențiate în observația empirică (de Wilde și Trenz, 2012). Astfel, literatura de specialitate se confruntă cu o amplă manifestare eurosceptică extremistă, respectiv cu inexistența unui tipar predefinit de euroscepticism radical (Pirro et al., 2018). Deoarece nu

putem identifica o definiție unitară a euroscepticismului, putem afirma că fenomenul cuprinde o întreagă suită de atitudini și de comportamente sociale și politice, cu grade diferite de intensitate.

În al treilea rând, elementele specifice euroscepticismului înglobează atât *auto-referențialul etno-național*, manifestat prin discursul suveranist și prin raționamentele patriotarde, cât și *aversiunea față de elementul străin*, vizibilă la nivelul lozincilor xenofobe, al retoricii șoviniste ori iredentiste, respectiv al conservatorismului îngust, de tip provincial. În consecință, cetățeanul eurosceptic se prezintă drept adeptul omogenității colective, militează în favoarea coeziunii și a unității sociale, urmărește înlăturarea factorilor străini și se poziționează în spiritul creșterii legitimității instituțiilor democratice. De asemenea, în unele situații, euroscepticul poate fi suspicios în relația cu autoritățile statului și prezintă o anumită ostilitate în raport cu acțiunile elitelor europene, resimțind permanent amenințarea iminentă a intereselor externe pe care le consideră ostile (Mișcoiu, 2023).

Ceea ce au în comun aceste manifestări ale euroscepticismului se rezumă la opoziția de tip *anti-establishment*, la dorința redobândirii suveranității și la afirmarea identității naționale definită în sens etnic (Roshwald et al., 2015). Logica eurosceptică plasează, așadar, factorul domestic deasupra proceselor supranaționale.

1.3. Taxonomia antieuropeană: naționalism, nativism și populism

Pentru a nuanța particularitățile psiho-sociale ale fenomenului supus analizei, este relevant să menționăm faptul că euroscepticismul, particularizat în cadrul secțiunii anterioare, tinde să fie corelat cu anumite ideologii: *naționalismul*, *nativismul* și *populismul* (Pappas, 2019). Deși constructele de față sunt reunite într-o mare măsură de contestarea integrării europene, fiecare termen în sine include anumite elemente specifice ale convingerilor antieuropene, de la extazul patriotic orbitor și adulația identității naționale la reinstaurarea voinței populare nealterate (Rooduijn și van Kessel, 2018).

Naționalismul, în contextul fenomenului eurosceptic, constă în promovarea agresivă a agendei politice naționale în detrimentul aderării la principiile inerente integrării europene. Considerând națiunea etnică drept far al vieții politice datorită conștiinței identitare colective adânc înrădăcinate în etosul social, guvernantul naționalist reiterează prioritatea incontestabilă acordată suveranității interne și refuză autoritatea supranațională a instituțiilor europene (Pappas et al., 2016). Astfel, se distinge o atitudine insinuantă la adresa Uniunii prezentată

drept o sursă nocivă și antidemocratică de constrângeri impuse abuziv suveranului național: discursul *liberal* și conservator al premierului Orban reprezintă, spre exemplu, o instanță clasică de naționalism/suveranism. Naționalismul se situează, astfel, în contradicție cu aparatul european supranațional capabil să acționeze adesea în afara sferelor suveranității statului național suveran promovat de liderii naționaliști.

Complementând naționalismul și, prin atracție euroscepticismul, *nativismul* subliniază necesitatea de a garanta puritatea etnolingvistică într-o societate omogenă și coezivă, construită în jurul anumitor convenții morale imuabile. Elitele conducătoare nativiste portretizează Uniunea Europeană drept o organizație ocultă, avidă după control discreționar asupra populațiilor statelor membre, care se ascunde, însă, în spatele unei fațade de aparentă libertate și bunăstare (Pappas, 2019).

Populismul, spre deosebire de tiparele naționalist-nativiste, se prezintă drept un concept versatil, caracterizat prin spiritul anti-pluralist și anti-elitist întâlnit în rândul euroscepticilor. O ideologie lipsită de un centru ideatic stabil și consecvent, populismul devine, mai curând, o strategemă retorică, un clișeu narativ, care exploatează fondul insatisfacției sociale, precum și instabilitatea politică. Considerând societatea drept un monolit ideologic reductibil la antiteza „popor pur *versus* elite corupte” (Mudde, 2004), populistul promite soluții salvatoare pe termen scurt, ignorând consecințele pe termen lung ale deciziilor simpliste înaintate.

În acest context de dezbatere ideologică am situat cercetarea „Atitudinile și percepțiile tinerilor români față de Uniunea Europeană”. Abordarea de față se bazează pe ipoteza că sunt prezente atitudini populiste, naționaliste și eurosceptice și în rândul societății românești, în urma aderării la UE din 2007, fapt confirmat de ultimul Eurobarometru conform căruia 23% dintre români „consideră că statutul de membru al UE nu este un lucru bun” (Eurobarometru 98, 2023).

2. Metodologia de cercetare

În această lucrare vom folosi o eșantionare non-probabilistică, prin raportarea la eșantioane de conveniență. Construirea chestionarului pornește de la o premisă sociologică inspirată de o abordare teoretică mai recentă care se referă la studiile europene¹, respectiv constructivismul (Nai et al., 2021; Durach și Bârgăoanu, 2013). Această abordare presupune

¹ Pentru o abordare asemănătoare care folosește „percepția beneficiilor” și poziționarea euroscepticilor vezi și: Robertson Thomas. „Euroscepticism and the Perception of Benefits” (2005), disponibil online: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1330033&fileOid=1330034>, accesat la 15 septembrie 2023.

faptul că predispozițiile ideologice se formează în perioada copilăriei și a adolescenței (16-18 ani) prin socializare și devin adânc înrădăcinate în structura cognitivă și psihosomatică a individului la începutul perioadei de tânăr adult (18-25 de ani). În acest sens, procesul propriu-zis de cultivare și ulterior de sedimentare a mentalității anti-europeniste ori anti-globaliste se realizează prin prisma propagării normelor fabricate de către societate grație narativizării (înțeleasă drept comunicarea principiilor și a valorilor colective prin narațiuni esențiale sau arhetipuri transformate în șabloane de raționare). Teoria implică faptul că personalitatea tinerilor se individualizează în mod endogen într-o anumită sferă spațio-temporală de evoluție personală ca urmare a interacțiunilor dinamice cu factorii sociali contemporani ai mediului extern, respectiv în continuarea suitei colective de judecăți valorice preexistente, de percepții comunitare consolidate și de categorii morale/etice predefinite. Pe cale de consecință, tânărul își construiește un anumit sistem moral care se reflectă ulterior în preferințele sale de natură politico-ideologică, conform teoriilor avansate de Inglehart (2006) și Healy (2013).

Pornind de la presupoziția articulată anterior, prezenta investigație are în vedere revelarea mecanismelor de corelație din spatele tendințelor eurosceptice prin analizarea nu a perspectivei populației generale asupra proiectului european, ci mai curând a opiniei tinerilor în raport cu Uniunea Europeană. Dat fiind că tinerii adulți de astăzi – unitățile statistice predilecte supuse examinării – vor deveni o masă electorală critică în viitorul apropiat, orientarea pro – ori antieuropeană a României ar putea depinde în mare măsură de comportamentul și atitudinile acestora.

Lucrarea de față se bazează pe un chestionar de cercetare alcătuit din 29 de întrebări organizate în două categorii principale și adresate unui public-țintă clar definit. Mai precis, publicul vizat este constituit din tinerii români din mediul urban și rural deopotrivă, cu vârsta cuprinsă între 16 și 25 de ani și cu acces la cel puțin un dispozitiv electronic conectat la o rețea funcțională de internet (chestionarul a fost realizat în Google Form și a fost distribuit online, atât pe site-ul Institutului European din România, cât și pe anumite rețele sociale, în special Facebook și Instagram). Cercetarea curentă nu a inclus, astfel, categoriile demografice care nu au acces la internet/rețele de socializare ori nu le utilizează. Drept notă preliminară, se admite faptul că studiul actual este marcat de prezența *prejudecății de selecție*, astfel încât eșantionul statistic final nu poate reflecta în totalitate tendințele valabile în rândul întregii populații. Totodată, potențialele *disonanțe cognitive*, *subiectivismul intrinsec* al respondenților și trendul *dezirabilității sociale* din partea acestora prezintă riscul de a denatura acuratețea rezultatelor obținute.

Prima secțiune de întrebări servește drept instrument de colectare anonimă și agregată a **coordonatelor socioeconomice ale respondenților**, incluzând informații privind:

1. categoria de vârstă (16-18, 19-21, respectiv 22-25 de ani),
2. sexul (masculin, feminin, altă opțiune),
3. mediul (rural, urban),
4. ultima formă de învățământ absolvită (de la *opt clase/mai puțin la postuniversitar*),
5. participarea în cadrul activităților educaționale non-formale (da/nu),
6. situația pe piața muncii conform aplicabilității individuale,
7. expunerea la o altă societate, în afară de cea românească, pe o perioadă îndelungată (cel puțin șase luni),
8. întâmpinarea dificultăților financiare în satisfacerea nevoilor de bază, respectiv
9. sursa curentă a veniturilor lunare.

Datele obținute în cadrul acestei secțiuni au contribuit la identificarea exactă a segmentelor sociale predispușe euroscepticismului. Acest aspect motivează implementarea intervențiilor specifice pentru a combate narațiunile anti-UE nefondate sau deliberat falsificate la care pot fi expuși respondenții susceptibili manipularii ideologice.

A doua secțiune a chestionarului vizează **detectarea atitudinilor tinerilor în raport cu fenomenul de integrare europeană**. Astfel, întrebările își propun să cuantifice prezența și eventual intensitatea ideologiei anti-europeniste manifestată în rândul tinerilor, prin extragerea de informații codificate privind:

1. Metodele de dobândire a informațiilor referitoare la Uniunea Europeană
2. Cunoștințele de bază referitoare la personalitățile și instituțiile cheie din UE
3. Imaginea de ansamblu asupra blocului comunitar european
4. Încrederea în instituțiile naționale
5. Încrederea în instituțiile supranaționale europene
6. Sintagmele definitorii asociate frecvent cu Uniunea Europeană
7. Percepția beneficiilor atribuite aderării la UE
8. Percepția potențialei discriminări a României în UE și susținerea inițiativei ROEXIT
9. (In)compatibilitatea valorilor naționale și europene

Pe baza cercetării curente, este urmărită executarea unei regresii liniare multivaribile, înțeleasă ca exprimarea unei variabile dependente principale (indicele de euroscepticism ulterior prezentat) ca o funcție de liniară de variabile independente (factorii determinanți ulterior expuși). Finalitatea predominantă a instrumentelor de investigație cantitativă rezidă în explicarea atitudinii eurosceptice în funcție de: 1. Perspectiva subiectivă asupra Uniunii, 2.

Încrederea în autoritățile naționale și internaționale, 3. Evaluarea individuală a statutului României în UE, 4. Principiile politico-civile și 5. Valorile socioculturale personale (rolul religiei ori al tradițiilor). Mai precis, indicele final de euroscepticism, compilat de către autor, va fi exprimat drept o combinație liniară a celor cinci variabile anterior menționate și cuantificabile prin interpretarea răspunsurilor (regresie liniară multivariabilă).

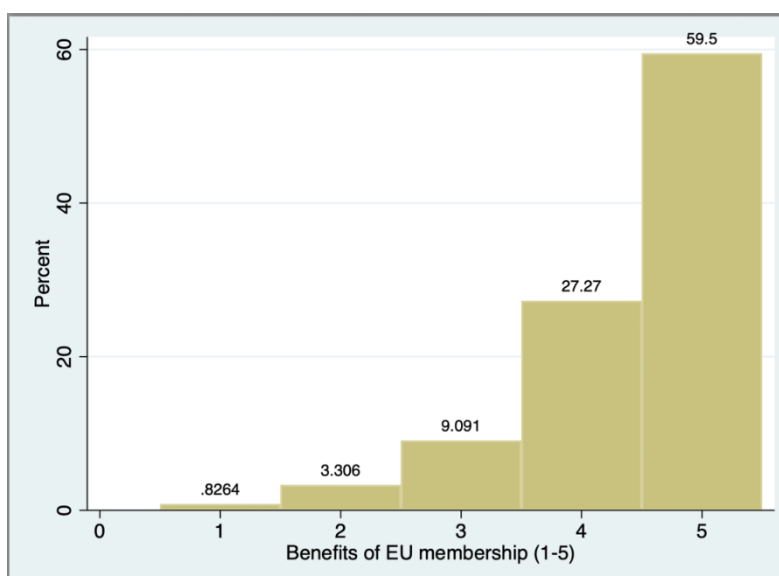
3. Interpretarea rezultatelor: sentimente euro-entuziaste pronunțate în prezența conștientizării problemelor de la nivelul UE

Înainte de a interpreta datele furnizate de către chestionarul de cercetare vehiculat în mediul virtual în rândul tinerilor români din categoria socială vizată, este necesar să prezentăm sintetic un rezumat statistic de ordin descriptiv privind eșantionul analizat pentru a dobândi o imagine de ansamblu asupra populației chestionate. În acest sens, dintre cele 123 de observații empirice cross-secționale centralizate, majoritatea respondenților se încadrează în intervalul de vârstă cuprins între *19 și 21 de ani* (aproximativ 56,9%), respectiv în categoria demografică de sex feminin (63,4%). Totodată, de remarcat sunt următoarele aspecte: o proporție considerabilă a participanților (65%) menționează liceul drept cea mai recentă instituție educațională formală absolvită cu succes, trei pătrimi dintre respondenți și-au continuat parcursul formativ prin studii universitare, 87,8% dintre aceștia au participat la cel puțin o activitate extracurriculară de voluntariat ori de educație non-formală. Informațiile anterior prezentate indică **prezența unui nivel mediu spre avansat de educație (timp petrecut în sistemul de învățământ) în rândul persoanelor supuse analizei**. La nivel macro, mediul urban pare să fie supraprezentat în rândul tinerilor chestionați, 75% dintre aceștia locuind în municipiul București, acest fapt fiind cauzat de constrângerile de ordin practic ale cercetării. Poate fi sugerată, pe această cale, o anumită prosperitate economică tipică centrelor urbane și metropolelor europene dezvoltate. Urmărind filonul socio-economic, 55,3% dintre participanți (sau unul dintre părinții lor) au locuit pe o perioadă de cel puțin șase luni în străinătate, în vreme ce 74% dintre respondenți indică absența totală ori prezența extrem de rară (o singură dată sau de câteva ori pe an) a impedimentelor financiare în satisfacerea necesarului lunar. Statisticile indică o **stare generală de securitate materială** de care se bucură familiile restrânse ale tinerilor participanți, considerând faptul că 74% dintre aceștia sunt susținuți financiar direct de către părinți. Aceste informații ne permit să afirmăm că populația studiată beneficiază de avantaje ca urmare a apartenenței României la Uniunea Europeană.

În ceea ce privește relația / interacțiunea cu UE se remarcă următoarele rezultate:

Majoritatea respondenților (87,8%) au participat la cel puțin o activitate de voluntariat, iar cei mai mulți dintre participanții la sondaj au aflat despre UE de la școală/facultate (86,2%), respectiv TV (74%). Social media și cercurile de prieteni reprezintă, de asemenea, surse de informare cu privire la UE (61,8%, respectiv 60,2%). Aproape 70% dintre ei au auzit de instituții/personalități ale UE, cele mai menționate fiind Comisia Europeană, Parlamentul European și Ursula von der Leyen. O treime dintre respondenți (32,5%) are o părere foarte bună despre UE, 41,5% au o părere bună, 23,6% au o atitudine neutră și doar aproximativ 2% au o părere foarte proastă. Cuvintele cu care sunt asociate cel mai des UE sunt: diversitate, democrație și prosperitate. De altfel, aproape 60% consideră că în urma aderării la UE, România a avut mai degrabă beneficii, fapt care relevă recepția pozitivă în linii mari a aderării europene. Având în vedere obiectivul acestui studiu, în cele ce urmează vom prezenta răspunsurile primite la acele întrebări care se referă la relația dintre Uniunea Europeană și România.

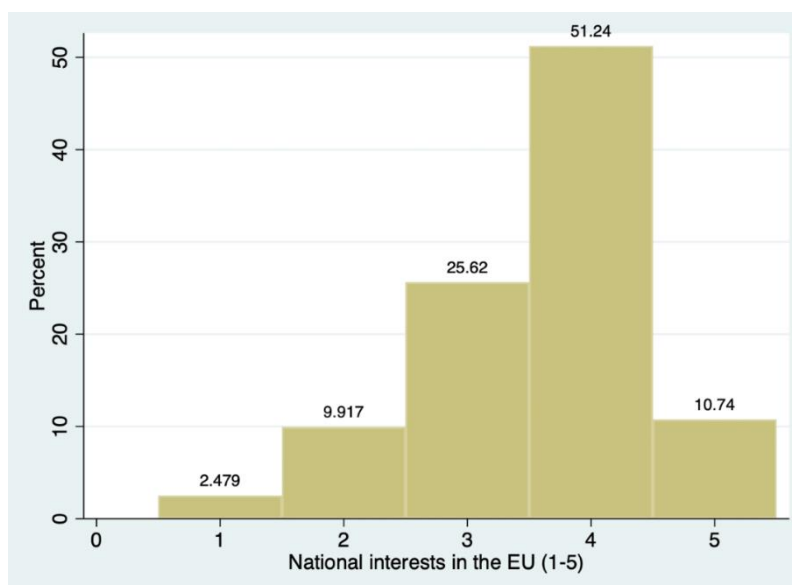
Figura 1. Întrebare – În ce măsură sunteți de acord cu afirmația următoare: „În urma aderării la Uniunea Europeană în 2007, România a avut parte în principal de beneficii.”
(de la 1 = dezacord total la 5 = acord total)

Sursa: date colectate de autor.

În continuare, se remarcă faptul că peste 50% sunt în acord cu privire la afirmația „interesele României sunt luate în calcul de către instituțiile europene”, în timp ce 25,62% nu sunt nici în acord și nici în dezacord.

Figura 2. Întrebare – *În ce măsură susțineți această afirmație: „Interesele României sunt luate în calcul de către instituțiile europene.”*
(de la 1 = dezacord total la 5 = acord total)

Sursa: date colectate de autor.

Variantele de răspuns selectate de către respondenți la întrebările cheie privind Uniunea Europeană au fost codificate și transpuse pe o scală standardizată de la 1 la 5, unde 1 indică o atitudine eurosceptică radicală, iar 5 - o îmbrățișare entuziastă a idealului integraționist în UE. În continuare, pentru fiecare participant din cadrul chestionarului, este determinat **un indice compus**, calculat drept media aritmetică a anumitor întrebări cruciale menite a releva poziția față de diferitele aspecte ale comunității europene, printre care rolul pieței unice, reprezentarea democratică a intereselor naționale, încredere în instituțiile supranaționale, beneficiile accesării în UE, impactul libertății de circulație, respectiv recurența instanțelor de tratament discriminatoriu aplicat propriei țări. Rezultatele sunt interpretate și în contextul familiarității respondenților cu UE și al răspunsurilor acestora în cadrul întrebărilor de control referitoare la portretizarea Uniunii.

În ceea ce privește opinia de ansamblu asupra Uniunii Europene (de la 1 = foarte proastă la 5 = foarte bună), distribuția statistică a răspunsurilor analizate este înclinată spre stânga, prezentând valori medii (4,02/5) și mediane (4/5) identice, precum și o abatere standard de 0,86 unități. Ținând cont de dimensiunea eșantionului și de metoda cvasi-arbitrară de *sampling* care permite normalizarea observațiilor, estimatorul inferențial al mediei aritmetice de la nivelul

actualului *sample* reflectă în mod consecvent și imparțial valoarea reală a parametrului populațional particularizat stratului demografic investigat (4,02) la un interval de încredere de 95%. Acest aspect confirmă în plan empiric prezența unei **atitudini preponderent proeuropene în rândul tinerilor români cu o educație superioară** dobândită în centre urbane, respectiv cu o situație economică satisfăcătoare.

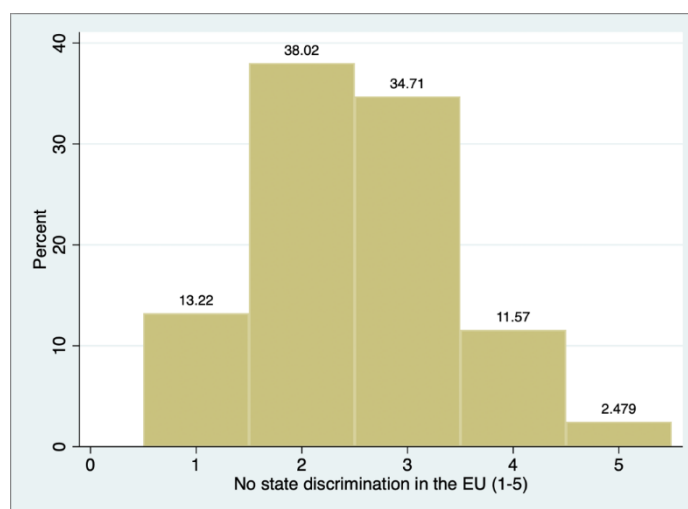
Cât despre încrederea acordată instituțiilor naționale și europene pe o scală clasică de la 1 (lipsă totală de încredere) la 5 (încredere totală), se remarcă o divergență notabilă în rândul segmentului social supus investigației. Dacă indicele de încredere în statul român prezintă o medie aritmetică relativ redusă de 2,73/5 cu o variabilitate considerabilă sugerată de dispersia statistică crescută (1,45), **încrederea în Uniunea Europeană pare să dispună de o distribuție cvasi-normală centrată în jurul valorii medii de 3,85/5** cu o abatere standard de 0,9 (indicator al preciziei înalte a estimatorului). Faptul în cauză indică o potențială îndreptare a tinerilor români din categoria de interes spre **autoritățile supranaționale europene percepute drept sigure și credibile**, din pricina eventualelor suspiciuni referitoare la lipsa de intransigență și de viabilitate a instituțiilor naționale. Tendințele de această natură devin cu atât mai pregnante în lumina cazurilor de corupție din România ultimilor ani și a situațiilor de sub-performanță guvernamentală și ineficacitate birocratic-administrativă.

În ceea ce privește aprecierea subiectivă a avantajelor acumulate de către România de pe urma aderării la Uniunea Europeană, pe aceeași scală standard de la 1 (în principal dezavantaje) la 5 (în principal beneficii), distribuția răspunsurilor atestă o înclinație pregnantă negativă cu o valoare mediană maximă de 5/5 și o medie aritmetică considerabilă de 4.41/5. Totodată, dispersia redusă confirmă variabilitate restrânsă a observațiilor, în vreme ce procedura de testare a ipotezei statistice conform căreia media întrebării în cauză ar fi mai mare decât 4/5, la un nivel de semnificație de 5%, atestă existența în planul populației studiate a unei poziții euro-entuziaste pronunțate ($H_a: \text{mean} > 4; t = 5.32, p = 0\%$). Acest fenomen este decelabil în mod identic și în cazul atitudinii tinerilor români față de consecințele pozitive generate de către libertatea de mișcare în piața unică europeană, fapt care reiterează **conștientizarea capacității Uniunii Europene de a îmbunătăți viața cetățenilor și de a asigura o economie stabilă**.

Chestionați cu privire la măsura în care interesele statului român sunt luate cu adevărat în calcul în procesele decizionale ale UE, respectiv a măsurii în care elitele europene aplică un regim diferențial românilor prin măsuri discriminatorii, respondenții au afișat, în linii mari, o atitudine de relativă indignare față de blocul comunitar. Astfel, la nivelul eșantionului examinat, se înregistrează o medie de 3.58/5 (ex. cât de mult este luat în calcul interesul

național al României în UE pe o scală de la 1 la 5), respectiv de 2,52/5 (ex. cât de just este tratată România pe o scală de la 1, profund discriminatoriu, la 5, perfect echitabil). Observația de față sugerează coexistența **ideilor contradictorii** în mentalul actualilor ori viitorilor tineri alegători chestionați: pe de-o parte, tânărul român median supus analizei empirice înțelege bunăstarea adusă României în mod exclusiv de către apartenența la Uniunea Europeană, însă, pe de altă parte, acesta **suspectează comunitatea europeană de dublă măsură în cazul membrilor periferici ai UE**, așa cum este România. Intuiția actuală este întărită deopotrivă de tiparele retorice media privind *Europa cu două viteze sau mai multe viteze*, în care nucleul Uniunii (ex. Occidentul/statele fondatoare) se dezvoltă în mod constant din punct de vedere economic, în vreme ce periferia (ex. țările din fostul bloc comunist estic) experimentează o perioadă agnionizantă de stagnare și de plafonare după un anumit timp de la aderare.

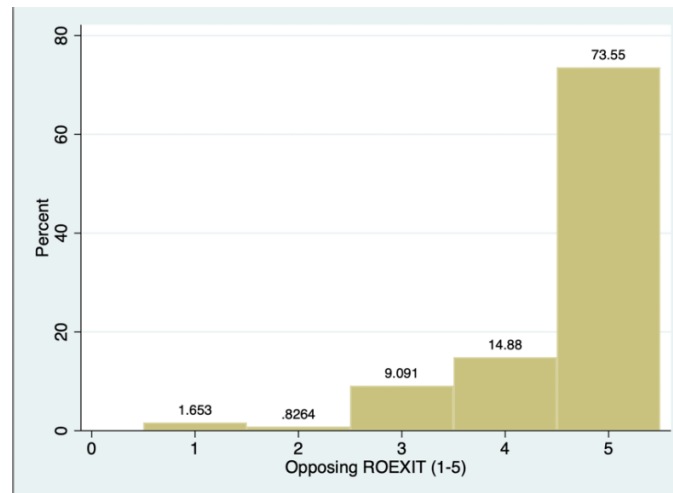
Figura 3. Întrebare – În ce măsură sunteți de acord cu afirmația următoare: „România a experimentat cazuri de tratament discriminatoriu la nivelul Uniunii Europene (de exemplu, cazul aderării la spațiul Schengen).”
(de la 1 = acord total la 5 = dezacord total)

Sursa: date colectate de autor.

Cât despre respingerea pe o scală de la 1 (lipsă totală de opoziție) la 5 (opoziție absolută) a inițiativei ipotetice *ROEXIT*, care ar presupune ieșirea României din UE, **respondenții vizați și-au manifestat, în proporții covârșitoare, dorința de a rămâne stat membru al Uniunii**, cu o medie aritmetică a eșantionului de 4,58/5. În mod similar, în ceea ce privește susținerea unei mai ample integrări europene în rândul tinerilor chestionați, utilizând aceeași scală standardizată de la 1 (ex. dezacord total) la 5 (ex. acord total), se remarcă o poziție eurofilă substanțială redată de distribuția acut înclinată și centrată în jurul valorii medii de 4,17/5, cu o abatere standard de natură să confere acuratețe empirică.

Figura 4. Întrebare – Ați susține în viitor o inițiativă de tipul ROEXIT, care presupune ieșirea României din UE? (de la 1 = cu siguranță DA la 5 = cu siguranță NU)

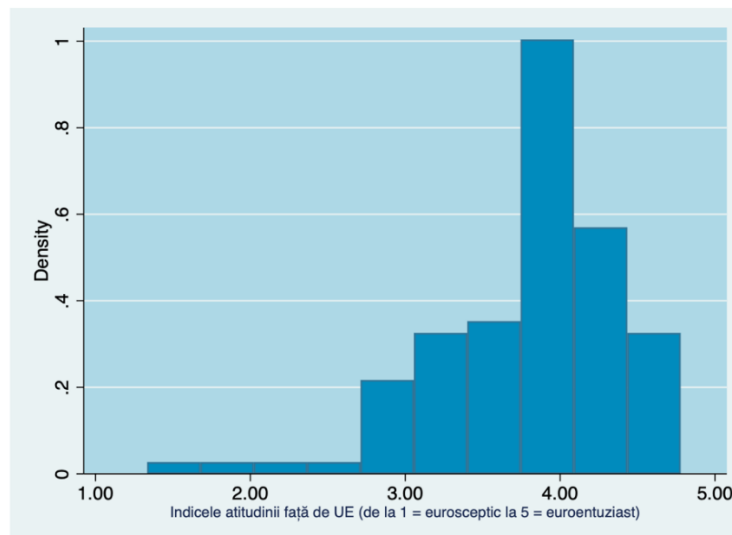

Sursa: date colectate de autor.

Finalmente, indicele compus de atitudine pro-/anti-UE poate înregistra valori între 1 și 5 cu următoarea interpretare subiectivă de ordin euristic (a se vedea distribuția în *Figura 5*):

- I. 1 = euroscepticism absolut,
- II. (1; 2.5] = euroscepticism pronunțat,
- III. (2; 3.5] = poziție moderată față de UE,
- IV. (3.5; 4] = euro-entuziasm pronunțat,
- V. (4,5) = euro-entuziasm puternic, respectiv
- VI. 5 = euro-entuziasm absolut.

Figura 5. Distribuția statistică a indicelui final de atitudini față de UE: (media aritmetică a răspunsurilor acordate întrebărilor analizate, utilizând scala standard de la 1 la 5)

Sursa: concepția autorului.

Media aritmetică a observațiilor colectate la nivelul eșantionului statistic este egală cu 3.77/5, ceea ce ne permite să o echivalăm cu un **sentiment euro-entuziast pronunțat** marcat, însă, de conștientizarea anumitor deficiențe instituționale și de prezența problemelor de ordin politic în cadrul Uniunii. Fără a contesta fundamentul proiectului european, tinerii participanți în cadrul chestionarului de cercetare prezintă, în fond, **o opinie echilibrată și relativ echidistantă cu privire la rolul jucat de UE.**

Trecând la procedeele statistice inferențiale de tip multivariat, de observat este faptul că diferența de indice pro-UE dintre respondenții cu nivel ridicat de încredere în instituțiile europene (4/5) și cei cu un nivel scăzut (3/5) este, în medie, statistic semnificativă ($\rho = 0\%$). Diferențele pe baza acestui criteriu de clasificare binară se aplică, de asemenea, și în cazul indicilor medii de opunere a ROEXIT ($\rho = 0,01\%$), de susținere a unei integrări europene accelerate ($\rho = 0,03\%$), respectiv de evaluare subiectivă generică a Uniunii ($\rho = 0\%$). Prin comparație, coordonatele demografice de bază nu prezic diferențe relevante în privința valorilor indicelui de euro-entuziasm.

În regresia liniară finală, variabila dependentă este reprezentată de indicele compus anterior analizat, iar variabilele explicative cuprind percepția discriminării statului român în UE, aprecierea beneficiilor integrării europene, stabilitatea financiară, respectiv încredere în instituțiile Uniunii Europene, cuplate deopotrivă cu o întreagă suită de variabile de control (trăsături individuale prestabilite). Prin urmare, presupunând drept constante caracteristicile socio-demografice (vârsta, sexul, educația, mediul) și aspectele de ordin material, **o creștere de o unitate a încrederii autoevaluate în UE este asociată, în medie, cu o augmentare de 0.34 de puncte a atitudinii pro-UE pe o scală de la 1 la 5**, în rândul tinerilor români supuși investigației empirice. Erorile standard sunt calculate în mod robust și gravitează în jurul intervalului de 3%-5%, testul global de tip F este semnificativ ($\text{Prob} > F = 0$), indicele R-squared prezintă o valoare considerabilă de 0.84/1, în vreme ce coeficientul variabilei explicative principale raportate mai sus (nivelul de credibilitate instituțională) este, la rândul său, relevant din punct de vedere statistic ($P > |t| = 0\%$). Specificațiile econometrice de față conferă cercetării un caracter autentic de veridicitate, acuratețe empirică și capacitate predictivă semnificativă, strict în planul populației particulare vizate de către prezentul studiu.

4. Recomandări și concluzii

Scopul acestei lucrări a fost acela de a examina atitudinile și percepțiile tinerilor români față de Uniunea Europeană. În baza rezultatelor statistice analizate în cadrul secțiunii anterioare, se pot lansa anumite afirmații privind euroscepticismul manifestat în rândul tinerei generații din România, având drept punct de sprijin fundamente empirice robuste și studii notabile vehiculate în literatură (Kopecky, 2002; Mudde, 2004; De Vries, 2018; Pappas, 2019). Prin urmare, capitalul de încredere atribuit instituțiilor europene supranaționale, percepția pozitivă de credibilitate a autorităților Uniunii, precum și conștientizarea beneficiilor asociate procesului de integrare europeană progresivă în piața unică reprezintă **principalii factori determinanți ai euro-entuziasmului**, în planul tinerilor adulți din mediile urbane prospere, cu un nivel ridicat de educație formală. **Euroscepticismul apare, prin contrast**, pe fondul unei organizații supranaționale ce reflectă diferențe între membrii săi, cu nevoia de a îmbunătăți aspecte de transparență decizională, de stabilitate instituțională și de reprezentare democratică a diverselor interese guvernamentale.

Măsurile propuse de prezentul studiu pentru a remedia deficitul democratic adesea imputat Uniunii Europene se rezumă, pe această cale, la sporirea vizibilității instituțiilor europene în rândul electoratului tânăr adesea dezamăgit de calitatea propriului aparat de stat, la consolidarea și revitalizarea platformelor democratice preexistente în UE de sondare a opiniei societății civile, respectiv la amplificarea rolului concret exercitat de dialogul social prin integrarea în masă a opiniei cetățenilor. Totodată, dacă euroscepticismul segmentelor demografice profund defavorizate și situate într-un stadiu economic dezavantajat se poate corecta prin implementarea politicilor proactive bine cunoscute de coeziune socială, bunăstare, instruire publică, combatere a dezinformării și eradicare a sărăciei, înlăturarea relativei ezitări față de UE a comunităților urbane cu un nivel ridicat de trai ar presupune un efort complex de democratizare organizațională a comunității europene. De asemenea, un factor fundamental de luat în calcul rezidă în aplicarea omogenă a principiului non-discriminării cetățenilor statelor membre: de vreme ce Eurobarometrele ultimului deceniu indică suspiciunea românilor că ar fi percepuți drept „cetățeni de rang secundar” din pricina tratamentelor discriminatorii suferite de către lucrătorii detașați din sectorul primar și din servicii (Mișcoiu, 2023), UE ar trebui să se situeze în sprijinul popoarelor aflate la periferia UE (geografic, ca vechime în funcție de momentul aderării, precum și stării socio-economice) și să garanteze coeziunea regiunilor europene.

În prezența conștientizării în rândul generației actuale de tineri cetățeni a funcției salutare îndeplinite de către UE, reiterate deopotrivă prin intervențiile menționate anterior, țările est-europene afectate de o neîncredere profundă ar putea cunoaște o veritabilă impulsione a exigențelor democratice. Electoratul vizat ar atrage după sine o schimbare fundamentală de paradigmă, exercitând, astfel, presiune internă asupra structurilor guvernamentale de conducere. Prin efortul concertat al statelor, mânăte de voința democratică a cetățenilor informați și educați, și al aparatului european, ghidat de idealul integrării europene în numele progresului colectiv, curentul eurosceptic și-ar pierde din amploarea și substanța ideologică corozivă, transformându-se într-un instrument de critică constructivă necesar evoluției sustenabile a UE.

Tinerii români care au participat la acest studiu empiric demonstrează, așadar, faptul că simpatia pro-UE se poate construi prin respectarea valorilor democratice de la baza proceselor instituționale din blocul comunitar. Principiile Uniunii de nediscriminare, precum și sprijinul condiționat acordat de UE statelor membre pe parcursul dezvoltării lor politico-economice ar conduce gradual la accelerarea integrării europene sub primatul democrației și al cooperării multilaterale la fiecare nivel de guvernare comunitară. Reducerea inegalităților sociale, diseminarea uniformă a tuturor oportunităților pe piața unică, în special pentru tinerii economiilor stagnante, consolidarea credibilității instituționale și educația maselor electorale reprezintă punctele critice ale succesului proiectului european. Democrația în UE nu este un dat, ci se cultivă prin eforturile colective de a asigura bunăstare și reprezentare tuturor cetățenilor pe termen lung.

Bibliografie:

- De Vries, C. E., Edwards, E. E. (2009). Taking Europe To Its Extremes: Extremist Parties and Public Euroscepticism. *Party Politics*, 15(1), 5–28. <https://doi.org/10.1177/1354068808097889>.
- de Wilde, P., Trenz, H.-J. (2012). Denouncing European integration: Euroscepticism as Polity Contestation. *European Journal of Social Theory*, 15(4), 537–554. <https://doi.org/10.1177/1368431011432968>.
- Durach, F., Bârgăoanu, A. (2013). Euroenthusiasm in Romania: Is the Romanian Youth in Favor of the European Union or too Apathetic to Object? *Romanian Journal of Communication & Public Relations*, 15(1), 57–73.
- Hanspeter K., Pappas S, Paris Aslanidis, Laurent Bernhard, Hans-Georg Betz. 2016. *European Populism in the Shadow of the Great Recession*. Colchester: ECPR Press.

- Hobolt, S. B., de Vries, C. E. (2016). Public Support for European Integration. *Annual Review of Political Science*, 19(1), 413–432. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-042214-044157>
- Hix S., Whitaker R., Zapryanova G. (2023). The political space in the European parliament: Measuring MEPs’ preferences amid the rise of Euroscepticism, *European Journal of Political Research*. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12587>.
- Kopecký, P., Mudde, C. (2002). The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, 3(3), 297–326. <https://doi.org/10.1177/1465116502003003002>.
- Mișcoiu, S. (2021). Euroscepticismul românesc. Euro-entuziasm versus atitudini de opoziție față de Uniunea Europeană. In *Romania.fes.de*. Friedrich-Ebert Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/18433.pdf>.
- Mișcoiu, S. (2023). Romania: Between Europeanisation and De-Europeanisation în *Politics Between Nations. Power, Peace, Diplomacy* (pp. 589–603). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-24896-2>.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563. Doi:10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
- Nugent, N. (2003). *Government and Politics of the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nai, A., Medeiros, M., Maier, M., și Maier, J. (2021). Euroscepticism and the use of negative, uncivil and emotional campaigns in the 2019 European Parliament election: A winning combination. *European Union Politics*, 23(1), 21–42. <https://doi.org/10.1177/14651165211035675>.
- Pirro, A. L., Taggart, P., și van Kessel, S. (2018). The populist politics of Euroscepticism in times of crisis: Comparative conclusions. *Politics*, 38(3), 378–390. <https://doi.org/10.1177/0263395718784704>.
- Risse, T. (2018). Social Constructivism and European Integration. In *European Integration Theory* (pp. 128–148). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198737315.003.0007>.
- Roshwald, Avie (2015). Civic and Ethnic Nationalism în *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*. <https://doi.org/10.1002/9781118663202.wberen436>.
- Rooduijn, M., & van Kessel, S. (2019). Populism and Euroscepticism in the European Union. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1045>.
- Smeets, S. & Zaun, N. (2021) What is intergovernmental about the EU’s ‘(new) intergovernmentalist’ turn? Evidence from the Eurozone and asylum crises, *West European Politics*, 44:4, 852-872, DOI: 10.1080/01402382.2020.1792203
- Scotto di Vettimo, M. (2022). Measuring public support for European integration using a Bayesian item response theory model. *European Union Politics*, 23(2), 171–191. <https://doi.org/10.1177/14651165221080400>.

- Takis Spyros Pappas. 2019. *Populism and Liberal Democracy: A Comparative and Theoretical Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Toma, B., și Damian, A. (2020). Romania: Euroscepticism—Contamination of the Mainstream Parties, Limited Support Among the Citizens. In *Euroscepticism and the Future of Europe* (pp. 123–126). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-41272-2_30.
- Tsebelis, G., și Garrett, G. (2001). The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union. *International Organization*, 55(2), 357–390. <http://www.jstor.org/stable/3078635>.
- Vasilopoulou, S. (2017). Theory, Concepts and Research Design in the Study of Euroscepticism. In B. Leruth, N. Startin, & S. Usherwood (Eds.), *The Routledge Handbook of Euroscepticism* (pp. 22–35). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315464015.ch3>.
- Verdun, Amy. (2020). „Intergovernmentalism: Old, Liberal, and New.” *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1489>.
- Vettimo, M. S. di. (2022, April 5). *Tracking Euroscepticism (across time and space)*. Michele Scotto Di Vettimo. https://mscottodivettimo.github.io/project/irt_opinion/.